

GURE ERRIAREN FEDEA BERTSOETAN AGERI DANEZ

(RELIJIOZKO BERTSOAK)

Ez dezute gaur gauza sakonik izango. Argitasunik ta astirik falta dan tokian, erruz izango da arriñikan. Orixe gertatu zait neri. Ta egia esan, itzaldi kaskarra ta lotsa aundia ekarri ditut.

Adierazi nai nizueke gaur emen fedea ta bertsoak bata besteakin duten artu-eman. Alaxe izango da, bañan ez uste izan euskal fedea maiz aitatuko dedanik; relijiozko euskal bertsoak jarriko ditut zuen begien bistan, ta gero nork bere gogoarekin burutazioa egitea dauka: nolakoa ote gure erriaren fedea baldin ain oparoa bada relijiozko bertsoen baratza.

RELIJIOZKO BERTSOAK

Bearbada, askok ez dute gustokoa izango erderazko itz ori nik gaur maiz erabili izana. Badakit itz berri bat iztegiatan dagoana. Bañan oraindik ez du erriak artu. Ta erriaren literaturaz itz egin bear badet, ez da pekatu izango erriak bere betiko izkeran ta literaturan darabillen itza, guk erabiltzea.

Orra, adibidez, nola ekartzen duan Pello Errotak bere bertso batean. Ta kontu kontari jardungo banaiz gaurko ontan izan bedi au nere lenen kontua:

Danok aditzera izango dezute, noski, Pello Errota ta Udarregik alkarrekin izan zuten "sesiyo" gordiña "Azpeitiko premiyuakin". Udarregi iltzera zegoanean otsegin zioten Pellori, bañan eldu zane-rako illa zan Udarregi. Sartu zan gorputza zegoan tokira, erantzi zuan txapela ta bertso au kantatu omen zuan:

Ojala ikusi banu — onen eriyua,
alkarri eskatzeko — barkaziyua,
animak irabazi — dezan premiyua,
eindako gaitz guztiyen — erremediyua,
utzi jeniya
ta inkurriyua,
gure salbaziyua
da oraziyua,
erreza dezayogun — errosayua,
au da katolikuen — relijiyua. (1).

Itzaldi ontan, aitatu nai nituzke lendabizi iru bertsolari, gero re-
lijiozko bertsoen motaz mintzatu gaitean.

JUAN BAUTISTA GESALAGA “ZALDUBI”

Bertso biltzeari ekin nion orduko asi zitzaizkidan etortzen reli-
jiozko bertsoak, bañan banaka. Orregatik oen lenengo mordoa es-
kuetan jaso nuanean, ez nintzan begira ta begira asperten. Danak
ziran bertsolari bakar batenak, Zarauz'ko Juan Bautista Gesalaga're-
nak. Ta ematerakoan estrañakoa izan bai zan, izan dedilla ere gaur
emen estraña aitatutakoa.

Berak jarritako bertso paper geyen geyenak guztiz dotore zeuz-
kan bi kartolinan erdian josita.

Relijiozkoak auek ziran: Santuen bizitzetan San Juan Bautistare-
na (bere izenekoa), San Pelayorena (erriaren Patroyarena) San Ro-
kerena, San Pedorena, ta baita ere Sansonena. Zarauzko lau misio
zeuden (1908, 1925, 1935, 1940). Bazeuden ere Arantzazuko Ama
Birjiñarenak, bañan xamurrenak ta geroztik iñoiz arkitu ez ditugun
antzekoak bere alabai jarritakoak. Bi alaba dauzka Zarauzko Santa
Klarako konbentu itxian, ta “bi aizpa Gesalagatarren abitu artutzian”
jarriak edo “akordatu ziralako aitaren jayo egunaz kontestazioa
konbentura”.

Auezaz gañera bazeuden beste paperak. Ayetatik bati zeritzayon
“Bertso berriak sentimentugarriak” bere ordurañoko bizi moduari
jarriak. Andik adierazi genitzake bere bizitzaren zenbait berri:

“Zarautzen jayo baserri batean ta ekarri omen zuan nekazaritzan
afiziyua”, bañan ezkondu ta bigarren urterako bere lenengo emaztea
galdu zuanean, pentsatu zuan lena utzita “bizi modu berriya aurrera
astia”.

(1) Itzaldi ontan sartuak dauden bertsoak magnetofonoz eman ziran. Nere es-
kerrak artarako bear zan lana bere bizkar artu zuteneri: Manuel Ugarte, José
Maria Tomé ta José Antonio Iturrioz. Geroztik entzun dedanez, dudan jarria nago
ez ote zuen bertso an Pello Errotak botako. Xenpelarren eriotzakoan.

“Amabi umen aita izan bañan oyetatikan iru il ziraden laister.”
“Egin zuten pozaz zillarrezko boda bederatzi aurrekin”, bañan “ondorenian laister iruk utzi zuten biziya”. Orduan “pentsaturik mundu au txit laburra dala”, “bi alaba zarrenak konbentu itxi bateko eduki ametsa”.

Irurogei ta amabi urteko gizona ezagutu det nik. Gorputza umiltzen asitakoa, bañan sasoikoa oraindik ere burua. Argatikan bisitaz joan oi natzaionean kontu kontari ta bertso kantari jardun izan gera guztizko atsegiñean bere maastiaren itzal beltzaren azpian.

Berari, adibidez, entzun nizkion lenengo aldiz Amadeo de Saboya etorri zaneko bertsoak. Orra oyetatik bat:

Prinek nai izatia — ez degu guk basta,
errege nonbratzeko — Duque de Aosta,
zergatik españolen — gustokua ezta,
danak artuko degu — eskuan arbasta,
emendik bialtzeko — italiano kasta.

Gero eskuratu degu bertso papera bera, ta, noski Frantzian inprentatua.

Orra ere zer kontatu zidan Izueta'ko artzayaz. Aya'ko Altzola'koa zan. Negu batean galdu omen zitzaizkion ardi guztiak. Asi zan erriz erri bertso kantari ta osatu omen zuan atzera ere bere artaldea. Bein batean jardun omen zan beste batekin kantu lanean zeñek sariren bat altxa. Kantatu omen zituzten berrogei ta amarna bertso, bañan argatik ere ez jakin epailleak zefi saria eman. Orduan galdetu omen zieten ia bietatik iñor bazan bestearen bertsoak kantatuko zituanik. Besteak ezetz ta Izuetak baietz. Ta, esan da egin, bienak, bestearnak ta berarenak, kantatu omen zituan.

Ikusten dezutenez, Gesalaga onek dakizkin garai zarretako zenbait berri, alper alperrik aleginduko nintzake beste iñorengandik ikasten. Orregatik, naizta bere etxera bi bider joana izan, irugarrenean ere joango natzaio. (2).

(2) Alaxe nuan asmoa, itzaldi au paratu nuanean, Urrillan. Bañan Azaroaren atzeneko egunetan ara zer zidaten Getari'tik jasotako eskutitz batean: “Badakigu aurtengo udaran ere Juan Bautistarekin egona dana. Berri triste bat emango diot. Ez du mundu ontan geyago ikusiko. Orain illebeste bat Jaunak eraman zuan beste mundura.” Izan degu ortaz emen aitatutzeko arrazoi berria, naiko negargarria bera. Itz oiek irakurri nituanean tristurak artu ninduan, ez ildakoarengatik —egin bai zuan arek bere zintzotasunez emendik zerurafio bide eroso—, baizikan guregatik. Auxe da beintzat nere iritzia: zar auen aotik badegu zer ikasia, ta aen aldian guztiz gera gu euskaldun motxak. Esan genezake Txirritak Udarregiren eriotzakoan esan zuana: “Gu ez gerade ezer — ura zan gizona.”

JUAN MARIA ZUBIZARRETA

Zor diot Juan Bautista Gesalaga oni ere beste mesede aundi bat. Beragandik artu nuan beste relijiozko bertsolari baten lenengo berri. Onela esaten zidan eskutitz batean: "...orain bialtzen dizkiot bi edo iru paper... eta San Inazioaren kantak eskribituta. Onezkero irurogei urte badira ikasi nituela."

Ara nola zion oitako batek:

San Frantzisko Jabier — ori zan naparra,
Inaziok izan zuan — txit lagun azkarra,
munduan bazeguan — jaun oyen biarra,
infernuko etsayari — egiteko gerra,
oyek bentzutu zuten — Luteron okerra.

Azekenean esaten zidan: "Geyo're badira, bañan ez naiz akordatzten. Irurogei urte badira ikasi nitula. Azpeitiko edo Azkoitikoa zan egillia."

Andik denbora asko gabe topatu genduan kanta auen papera bera. Ogei ta iru bertso ziran guztira, ta egillea zan Juan Maria Zubizarreta.

Bereala asi zitzaizkigun ugaltzen Zubizarreta onen bertsoak. Orra emen esan orain artean eskuratu ditugunak: San Antoniorenak, San Martin de Loinaz'enak, Santa Jenobebarenak, San Antonioren beste sail bat, San Pablorenak, Erromatarrak Jerusalem artu ta kiskaldu zutenekoa, "zar da gaztien eskandaloak", munduaren asierakoak, Jesusen Biotzarenak, ta azken jasoak San Pedorenak.

Igazko udaran, berriz, topatu genduan bertso paper bat Zubizarretak bere buruari jarria. Artan adierazten zituan berriakin tankera eman genezaioke bere bizitzari.

An agertzen du nola "anaya zarragua etxian zan jarri" ta bera "baserritik kalera zala etorri".

"Ogei ta lau urtetan zala ezkondua" ta "familia azten gero egondua". Gañera "zortzi ume ditula, familia fiña".

"Aberatsak jateko kapoyen iztarrak" omen dituzte, bañan berak "ezpañak urratzen ditu sardin zarren ezurrak txupatzen".

Jantzian, berriz, "arropa berririkan ez dute soñetan" ta "aiziak korritzen du zarpa zuloetan". "Ogei urte egiñak traje bi berriak, ta orain estu ez dira orduko neurriak".

"Bere ofiziyua alpargata josten" bañan "alpargata jositzen ez beti lanikan", ta argatik "bertsuak salduzera joan etxetikan".

Autobiografia au jaso geroztik irrikitzen negoan, noski, zein, nungoa ta nolakoa zan jakiteko. Pentsatu nuan alpargata-gillea iza-

tekoz Azkoitiarra izango zala seguru asko ta joan giñan ara. Asi giñan kale nagusian azaltzen zan guziari "alto" egiten, bañan iñortxok etzekian ezerere. Egokitu zan ordea kalean barrena bizkarra kakotzen asitako agure zar bat ta aretxek atera zuan aztarrenikan. Esan zigun "Etxeberritxo" gaitzizenekoak zirala aren ondorengoak, bizi zuala oraindik semea, ta ain zuzen ere fabrikan erretiroa artu berria zala. Ta aienganako bidea erakutsi zigun.

Etxe baten atarian emakume batzuek "alpargata josten aulki eta ezten". Ayetatik bat zan Zubizarretaren erraña. Etorri erazi zuan bere senarra ta asi giñan bertatik galdezka.

Bere aita Etxeberritxo baserrian jayoa omen zan. Etxekian ez irakurtzen ta ez eskribitzen. "San Martin" gaitzizenez esaten zioten linternerero batek idazten omen zizkion bertsoak, gero papera erakusten zion Don Migel, Santa Klarako kapelluari, ta onek ondo emanda-koan inprentara eramaten zituan.

"Imprimi potest" onen aztarrena artzen zaio, au jakin da gero noski, bere buruari jarritako bertso oitako baten. Ala dio:

"Gauza ona zabalduta
diruagatikan,
sekula ez det izango
orren damurikan,
ta eskandalorikan
iñun emanikan
ez det oraindikan
nere partetikan,
kontzientzia libre
daukat ortikan."

Semeak sarritan laguntzen omen zion bertso paperak saltzen aita il zan arteraño, berak amalau urte zitularik.

Zubizarreta au gazte zalarik, jardun omen zan bein batean bertsoetan Udarregikin. Onek esan omen zion Goierrian etzuala kontrariorik ta Kosta aldera etortzeko, Gipuzkoako onena ere jarriko zala ta.

Bera omen da Muatz'ko eriotzaren bertsoen egillea. Eriotz au sona aundikoa izan bazan probintzi guztian, bertso auek ere izan ziran beraren diñakoak. Beste zeozertaz bertsolari batek zion bezela, bertso auetzaz ere esan gertzake irakurri ez dituan euskaldunikan.

munduan izan diteke bañan
ez det pensatzen danikan.

Laugarren bertsoak agertzen digu ederki oso zer izan zan istillu dana :

Aitak eskatzen zidan — legez eta bidez,
egiten niona da — agindu ta eman ez,
buru bada betia — pentsamentu txarrez,
tirua eman nion — diruaren orde.

Semea arrapatu ta urkatu zuten Azpeitiko Juzgadoaren aurre aurrean. Probintzi guztian ez omen zan gelditu sasoiko kristaurik ikustera etorri gabe. Inguruko zelai ta soro danak jendez bete betarik omen zeuden.

Urrengo asteartean edo andikan bi asteartera —arteartero izaten bai da Azpeitian azoka— jarri omen zizkion eriotz oni bertsoak ta sei milla paper inprentatu. Au entzundakoan galdetu nien segidan sei millako ori geroko geyegizko asmazioren bat ez ote zan izango, bañan aiek ezetz, sei milla zirala ta gañera amar xentimotan zala papera. Egun artan bertan danak saldu omen zituan. Izango al da orain marka ori austeko gizonik?

Ta berari ere eldu zitzaion eriotzako ordua. Berrogei ta amar urte osatu gabe il omen zan, zartzaren berri eskax ikusita. Udarako arratsalde batean ibaiaren ondarrean jardun omen zan lanean ta eguzkiak burua pasatu omen zion. Andrea Zarautzen zegoan ta etorri zanean oyezan arkitu zuan senarra. Esan omen zion: “Ai, Etxeberri! Zapatu illuntzian oyian?” Urrengo asteazken goizean illa zan.

JUAN MIGEL BERA

Ez bildur izan bertsolari onekin geiegi luzatuko naizenik. Ez bai dakit batere aren berririkan. Ta ain zuzen ere argatik dizuet aren izena emen agertutzen: iñork aren berri jakin ta emango ote didan.

Orain bi urte Orio'n bertso paper bat eman zidaten animaren salbazioaren gañean. Ogei ta lau bertso ziran ta Juan Migel Bera zan oen egillea. Ta paper gaxoak bizitu bear izan zuan urte t'erdian karpeta batean preso sartuta ta atzenduta. Bañan orra nun azaldu zaizkion kolpean bost anai Azpeitian. Paper danetan adierazten zan letra mardulakin Juan Migel Bera onen izena.

Bata zan:

“pekatariryak ote geraden
bide zuzenian sartzen.”

Bestia :

“pekatuen gañian
asten naiz mintzatzen,
zerurako bidean
ote geran sartzen.”

Irugarrena :

“zazpi sakramentuak
nua kantatzera,
ez dakiyenik bada
betor aditzera.”

Laugarrena :

“Birjiña Ama, zure alabantzak
astera nua kantatzen.”

Ta bostgarrena, republica garaian nunbait jarri :

“esplikatzeko desioakin
jesuitaren kontuak.”

Ta :

“jesuitaren defenditzeko
ez naiz joango igesi.”

Ain gogotik gure alde bere burua jartzen zuanak ondo merezi du, alajaña, gerok ere zerbait egitea berarengatik. Ta len esan dedana, naiago nuke iñork emango balit aren berririkan. Auxe besterik ez nezake esan: deitura duan errikoa, Bera'koa edo inguruetakoa semea izan bear dula izkeran antzematen zaionez.

Ta orrelaxe aitatu genitzake beste bertsolari asko relijiozko bertsoetan poliki saiatuak diranak. Ala dira: Xenpelar (osaba ta illoba), Udarregi, Lexoti zarra, Pello Errota, Txirrita, Zizurkil'go Otaño, Alkain, Erreteriko Zapirain anaiak ta Zabaleta anaiak, Azkoitiko Estrada, Juan Jose Sarasola “Lexo”, Erauskin Errotaria, Altzoko Imaz, Antzuolako Agustin de Arana, Landa, Iturzaeta, Domingo Goenaga, ta abar...

KRISTAU FEDEAREN BERTSOAK

Bañan garaia da ta asi gaitean relijiozkoetan dauden bertso motak aitatutzen ta adierazten. Lenengo motari izenburutzat eman diogu "Kristau Fedearen Bertsoak", ontan sarturikan fedeari dagokion egi edo egitekoren bat adierazten duten bertso guztiak. Gañera, alako izenburu lasaiak zabala dute atea bestietan egoki ez dauden bertsoak emen aixa sartzeko.

Badaude "Zeruko Gloriarenak" ta "Gure animen gañian jarriak"...

Eriotzarenak: "Eriotzako lezio on bat orain asi naiz prestatzen", ta beste paper batek: "eriyotzan gañian nai nuke itz egin."

Amar aginduenak: "Ateratu nai neuke kantu bat berria", ta beste batzuek: "Hona bertso berriak nik orain paratu, amar mandamentuak nola gobernatu..."

Beste bat ala da: "Munduaren asiera ta Aita Eternuaren ejempluak."

Badaude ere dotriñaren etsaien kontra jarriak, edo "Munduaren asierari", edo "Jesus dan sinismenari"...

Xelebria da beste batzuen asiera: "Bertsifikuak kantarietan, doktorien obserbantzia..."

Gizonaren azkenekoak ere bai: "Zer geratatuko zaigun azkenian guri..."

Badaude ere "Motriko'ko ogei urteko landare eder batek jarriak.

Peregrinazioenak ere bai: Lezokoarenak, Orio'ko Kukuarriko gurutzearenak, Erniyokoak: "Peregrinaziyo bat izan da Erniyoko gurutzian...", ta baita ere Erromara joan ziranekoak.

"Rosario Santuari jarriak" ere bai: "Kanta dezagun esplikatuaz errosario santua..."

Orra herriz beste auek: "San Frantziskoren seme leyalak munduko alderdi guzietan egin oi dituzten lan eta konbertsiyoen gañian ipiñiak."

Badira ere "Purgatorioko animen gañeko bertso berriak": Purgatoriotikan dira abisoak, artzaz oroituzeko jartzeko bertsoak..." eta abar ta abar...

Milla bederatzireun da zazpigarren urtean albiste txarrak etorri ziran Madritik Euskalerrira: Elizaren kontrako zenbait lege zital jarri nai zituzten. Orduan Bilbaon ta Donostian juntaera guztiz gogoangarriak egin ziran Euskalerriko bazter guztietatik jendetza izugarriak bideak betean etorririk. Ta, noski, ezin utzi bertsorik jarri gabe. Orra nola zioten bizkaitarrak:

Jesusek emon eban
bizitza gugaiti,
Beran alde jarraitu
biar dogu beti,
Rosariiko Domekan
didar ein gogoti:
“Gora erlejiñua
beste danen goiti.”

JESUSEN PASIORENAK

Bañan esan ditzagun itz bi Jesusen Pasioari jarriak dauden bertsoez. Oso ezagunak dira Aita Kardaberaz'ena ta Xenpelar'ena, Igaz, berriz, aitatu nuan Alto'ko Imazena. Poliki dago ere Erauskin Errotariarena.

Getarian, berriz, arkitu nuan Gurutz-bide luze bat: “Amorezko eta Dolorezko Jesukristoren Pausoak”.

Azkoitiko Estradak ere badu berak jarritakoa. Azkoitian ez dit iñork eman oraindano onen arrastrorik, ez ta Estrada beraren semeak ere. Etorri zitzaizkidan ustekabez gure ustean burnibidezaiak besterik ez dagoan erritik, Alsasua'tik. Ogei ta amabi dira, ederrak oso. Orra nola dion geigarrenak:

Gurutze aundi bat eman zioten
guztiz ikaragarria,
bost kana luze ta iru zabal
artu zioten neurria,
onen azpian abiatu zan
zeru ta lurren Jabia,
gure anima zenbat kostat zan
pentsatu, pekataria.

Xenpelarren illobak (3), berriz, jarri zuan bertsoetan “Bost llaça sagraduen adorazioa”. Argitaraldi pranko ugariak izan dituzte bertso auk. Xenpelarren illobaren illobak esan zidan paperetan etzeudela jarri izan ziran bezela, ta eman zidan berak inprenta-arazitako paper bat; ontan bakarrik omen daude ondo.

AMA BIRJIÑARENAK

Ama Birjiñaren bertso batzuek adierazten digute otoitz santuen mamia: Agur Mariarena ta Salbearena.

(3) Orain uste degu Xenpelarrek berak jarriak dirala bertso auk.

Salbearenak dira Ondarrabian Guadalupeko Amari kantatzen zaizkion batzuek. Bañan ezagunak dira beste errietan ere, batez ere Mutriku'n. Zortzi bertso dira gutzira, bañan paper batean zortzi bertso oiek arkitu nituan ta auei beste sei erantsita. Asieran zegoan oarkera gutziz gogoangarri bat: "Lendabiziko zortzi bertsoak Erroman izandutako batek esplikatuak, eta beste seirak kartzelan amaika lagun geundela Juan Kruz Elizegik (4) errematatuak." Orra nola zioten:

Milla zortzireun larogei eta
amalaugarren urtian,
presidiyuan arkitzen gera
estadu pobre batian,
umildadetik sartu gintezke
zeruetako atian.

Asmo auetan kartzelan bizi ziranak etzitezkean izan lapur giza-txarrak. Ez ote ziran itxituran izango politika-istilluren batengatik?

Badituzte bertsoak Guadalupeko Amak, Begoñakoak, Izaskun-goak, Arratekoak, Urrategikoak, Lourdeskoak, "Kontzesiyo Garbiko Ama Korukoak"... Bañan danenak ezinda, konformatu bearko gera Itziarko Amaren bertsoak aitatzearekin.

Zubeltzu bertsolariak jarri zuan bertsoetan Itziarko Urkamendiaren ipui zarra. Badaude ere "Itziarko Ama Birjiñaren oroimenean bertso berriak".

"Milla zortzireun larogei eta laugarreneko urtian" kantatu zuan bertsoetan "Azkoitiarrak Itziarrera egindako erromeria" "Atano baserriko semiak". Onek Jose Mari zuan izena ta Atano pelotarien osaba zan, Atano anaien aita ta osaba bertsolari bai ziran.

Urte berean bertsolari batek agurtzen du "Ama Birjiña Itziarkua, itxasoko izar ederra" ta bere kondaira dana kontatzen du. Orra nola dion ogeigarren bertsoan:

Kautibo zeuan Itziarko bat
moro artian Afrikan,
lurreko kartzel mazmor batian
grilluz ondo loturikan,
Birjiña orri erregufuta
lo batian jarririkan,
grillu ta guzi bere erriyan
esnatu zan lotatikan.

(4) Itzaldia eman da gero Don Manuel Lekuona apaiz jaunak esan zidan Juan Kruz Elizegi, au Pello Errotaren anaya zala ta errotari izan zala Oyartzunen.

Bañan, noski, Euskalerriko Andre Mari guztien artean Arantzazukoa bertsorik geiena artu duana. Ez ditut ikutuko Arantzazuko antziñako kanta zarrak (romances), oetzaz ni baño ikasiagoak mintzatu bai dira. Aita Mitxelenak bere poema ederrean esaten ditu Arantzazuko Ama agurtu duten bertsolari batzuen izenak. Oez gañera beste zenbait izen ekarri genitzazke. Bañan Arantzazuko Ama ta Euskalerrria bizi bai dira sekulatik etengabeko erromerian, naiago det oitako erromeri aldi bat ekarri, Pello Errotarena.

“Astiasu ta Alkiza juntatu bi erri” ta “Pelegrinaziyuan Arantzazura jun” ziraden. Bideko nekeak arintzeagatik Pello Errotak amabi bertso jarri zituan. Lenengoak ala dio:

Erregu egin zazu
Ama, gugatikan,
irten geran medioz
bada Zugatikan,
kuadrilla aundia gatoz
Asteasutikan,
Birjiña, Zuri agur bat
egiteagatikan.

Joan-etorria egin ondoren ere jarri zituan bertsoak:

Pelegrinaziyuan
Arantzazura jun,
Agustuak zituan
amazazpi egun,
alkargana bilduta
orrenbeste lagun,
ai zer gusto ederra
guk an eman degun.
Ama Birjiñak Berak
lagun egin zigun.

Pello Errotaren alabak esan zidan etxerakoan trena burni bidetik atera zitzaie, bañan etzala okerrrik gertatu. Ori zala ta zabaldu omen zan gezurrezko zurrumurrua. Ta onen kontra bertsoak atera zituan:

Geron belarriyak
gaude adituak,
kuadrillan bagiñala
il da erituak,
ori esan-azi du
ezin sufrituak.

danok gera orduan
sano geldituak.

Orain aitatuko ditut Ezkiogako bertsoak, parre piska bat eginda lasaitu gaitean.

Txirritak ontzat artu zituan Ezkioga'ko gertaerak, bañan Usurbil'ko Urdanpilleta oen kontra jarri zan.

Orra nola zion Txirritak:

Geok ere guk toki artara
buelta bat egin genduan,
ango jenderik geientxuena
zegon sinismen senduan,
toki ori da Ezkio mendin
arbola biren onduan,
ainbeste jende izaten zanik
ez nuan uste munduan.

Beste paper bat ere Txirritak izan bear du gai ontaz ateria. Ala derizkiogu Urdanpilletaren bertso au irakurrita:

Txirrita, jartze'idazu
nei buru ariña,
obe zenduke orrela
ariko ez baziña,
zure aundi ori balitz
diamante fiña,
baliyua baleuka
Españiak aiña.

SANTUEN BIZITZAK

Eta orain Santuen bizitzak. Ez dira gutxi. Aiekin korritu genezake egutegi dana salto aundirik egin gabe.

San Inazio da bertsoetan geien duan Santua. Gañera San Inazioren bizitza bat izango da guk oraindaño jaso izandako bertso sallik zarrena. Orra nola omen dagoan egiña Loyolako etxearen ormak goitik beraño duan pitzatuaren marka:

Etxe santu guzia
airean zebillen,
bidrierak ausitzen
mobitu ziraden,
suarekin garra

berekin zuala,
maiak erten zeban
leiotik kanpora.

Nere iritzian orain berreun bat urte zarrak izango dira, ta kontuan artzekoa da nolako puntu baldanak dituan.

Dударik gabe urrena San Antonio izango da. Nunbait Urkiola ta Loyola poliki saiatuak daude euskal biotzetan debozioa sartzen.

Aralar mendiko San Migelek ere baditu bereak. Bi kondaira: bata Errezil'ko etxeoandre baten aotik jaso nuana, ta bestea Leitzu'ko aiton baten aotik erdizka jaso ta aurtengo udaran Imoz'en papera bera eskuratua. Ozkoz'ekoa omen zan bertsolaria. Ta Etxaleku'ko agure batek esaten zidan beti arrigarrizat izan dula nola izan ditekian Santuaren bizitza bertsoetan. Agure onen arritzeak erakutsiko ote du Naparroan ez dutela bertsoak erlijiozko gaia ain sarri ikutu?

Aresoarrak ere para zizkioten San Migeli bertsoak orain eun urteko "Areson pestiaren motiboz, San Migel Aingeruaren milagrozt". San Migelek atzera ekarri omen zien osasuna errira ta:

Barbero medikuak
etzuten baliyo,
oraingoan graduatan
ez dirade iyo,
munduko gizonetan
ez naiz agitz fiyo,
San Migelek gaitz orri
atajatu diyo.

San Prudenziorena ta San Isidrorena ogei ta zazpi bertsoetan daude biak. Batez ere San Isidrorena makiña bat aldiz argitaratua izan da.

San Martin Loinaz'ek iru bizitza ditu. Nunbait Beasaindarrak jaiera obia izan diote Bergaratarrak baño.

Santa Agedak baditu iru edo lau bat bizitza, eskeko koplaz gañera.

Ta ez dira bate gabe gelditu San Jose, Santa Jenobeba, San Luis, San Joakin, San Fermin, Santa Barbara, San Pablo, San Pedro, San Juan, San Bizente, Santa Klara, Santa Teresa, San Roke, San Pelayo, Santa Luzia, ta abar...

MISIOTAKO BERTSOAK

Santuen bizitzakin egutegia bezela, Misio bertsoekin korritu genezake probintzi guztia: Igeldo, Errezil, Zarauz, Ereñozu, Tolosa, Errenteri, Andoain, Orio, Matxinbenta, Berasategi, Mutriku, Aginaga,

Billafranka, Altzo, Azpeitia, Azkoitia, Urrestilla, Asteasu, ta abar...

Auetan luzienak izango dira Pello Errotak ogei ta amasei bertsoetan jarri zuan salla (1879), ta bere semeak, Miel Antonek, berrogei bertsoetan jarri zuana (1918). Miel Anton zanaren papera orain ostera argitaratu berria bere etxean eman zidaten aurtengo udaran. Merezki du ta kontatu bear degu gauza bat: Asteasura aste egunean joan nintzan ta bertako aguazillakin gauzak konpondu nituan urrengo igandean bandoa jotzeko inork bertso paperik izatekotan faborez ekartzeko, norbait bazegoala aien premian da. Bañan oraindik ez dakit ezer atera danik.

Misioetako sermolariari esaten zaio bertsoetan iru era oitara: misiolari, misionero ta misionista. Ta aien izena maiz ekartzen dute: Aita Baertel, Aita Azkue, Frai Luis ta Frai Daniel, Aita Don Blas Pradere, Aita Aizpurua, Aita Agirre, Aita Ladislao ta Aita Laureano, Aita Agirretxe, Garmendia ta Apraiz, Aita Don Migel ta Aita Basilio, Aita Jose Mari Laskibar, Aita Laspiur, ta abar...

Ona emen eskutitz batean ederki asko ageri misio bertso bazuen egillea nola alegintzen zan bertso saltzalea billatzera. Ta, alegia, eskutitz onek ematen dio buruari zer pentsatua.

Errenderi 1918'ko Epallan 25

Lagun Jose Antonio: Lezon izan diran misiyuen bertsuak atera ditut ogei, bost puntu motxian Pastor Izuelaren doñuban, eta emen Lezon eta Oyartzunen zerbaitegin litekela uste det, eta saldu nai badituzu erantzun beriala inprentatzeko, eta bai edo ez erantzun biyar arratserako eta zenbat inprentatu biar diran, zergatik Lezon Pazkuetako nobenan ere salduko lirake; zure erantzunaren zai egongo naiz, bestela besomoz arri emango dizkat zuk nai ezpadezu.

Lagun:

Lizaso'tar Guillermo

Lizaso'tar Guillermo au, uste dedanez, Errenteria'n izandu da txistulari urte askotan, ta orain Tolosan bizi da.

Lagun Jose Antonio ori "Oriyoko tenorra" esaten ziotena da, amaika bertso paper Euskalerrian saldu zuan gizona. Bere illoben etxean jaso nuan eskutitz au.

Ta besamoz ori urtietan umeak ez diran beste danak ezagutu dute bertso paperak saltzen. Or ibilli da Euskalerrri guztian, bai alde ontakoan ta bai beste aldekoan ere, erriz erri sinismenari ta euskerari mesede ikaragarri aundia eginikan; ta orain, kemenak urritu zaizkanean, ortxe ari da agure gizarajoa bere larogei urtetan itxuen loteria saltzen Bilbaoko kalietan. Egia da bere bizi modua ateratzegatik

saiatu zala paperak saltzen, Jaungoikoak bakarrik daki zenbat milla paper saltzen; bañan ez det uste arrazoi petrala danik, ta orrek ez dio tutik ere kentzen egin zuan lanari. Danon artean zerbait lagundutzea, orra berak ondo merezi duan gauza ta gerok berarekin daukagun zorra.

GABON KANTAK

Gabon kantak askeneko txandan. Gai ontaz ez gera luze mintzatu, mintzatu bai da guk baño gaiago dakienik.

Bertsolari geienak, Gabon kantak egiterakoan, neurritzat artu dute zortziko txikia edo puntu motxekoa. Alakoan daude Gabon kantarik ezagunenak: "Abenduko illaren", "Artzai buru txuri bi", "Gabon eskerrik asko", "Gaur da nere kristauak", "Jose ekar zadazu", "Aingeruak esan du", "Ogei ta laugarrena", ta abar... Orterra beartzen zituan kantatzeko usarioa dan doñuak.

Gabon egunean etxez etxe kantatzeko premi aundia nola bai dagoan, askotan argitaratu izan dira Gabon kanta paperak. Argitaratzen ziran ordea komenentzia ta jakinduria zeuden bezela, ta ortikan naspil txatxuena sortzen zaigu, kanta asko bere lagun ta senide ez diran kantakin nastutzen bai dira guk nai baño maizago.

Nik dakidanez, bertsolari sonatuenen artean Udarregi, Iturzaeta ta Altzoko Imazek antolatatu zituzten Gabon kanta ederrak. Iturzaetarenak ez ditugu oraindik jaso, jasoko ditugun ustean bagaude ere. Erauskin Errotariak ere baditu "Olentzaroz kantatzeko" bertsoak. Bañan Gabon kantarik geienak izen gabeak dira.

Egun batean allegatu zitzaidan Anai jesuita bat urtez ta ajez aberats xamarra ta esan zidan nere asmoaren jakiñean zegoala ta berak bazuala neretzako zeozer. Nik baietz, ekartzeko, ikustearekin beintzat etzala ezer galduko ta. Ekarri zidan antziñako paper bat eskuz idatzita. Esan zidan, txikitan, meza laguntzen ibiltzen zalarik, aldare-liburu zar puskatu batean arkitu zuala, ta geroztik etzuala sekulan eskutik utzi, ta Gabonero kantatzen zituala bere buruarekin. Orra nola zion laugarrenak:

Amazazpi etxetan,
egin degu oles,
alojamenturikan
izango zan galdez,
ainbeste abitantetan
lekurik eman ez,
Josepe triste dago
penaz ta naigabez.

Paper artan zeuden bertso danak edo geienak arkitu ditugu gero moldezko bertso paperetan, ta alde guztietatik ezagun du zarra dala oso.

AZKENA

Bañan bukatu bearko degu. Ikusi degu nolako fede ederra gure erriak duan. Eutsi dezaioGUN ba kristau fedeari, ez dezagun gure Euskalerrri jentil-erri biurtu, ipui zarretako sasoian zegoan antzera. Ez du berriro probatzea merezi.

Ta orain erregutxo bat egingo nizueke. Agian norbaitek gustokoak izango ditu nik emen aitatutako zenbait bertso. Faborez ta mesedez : ez dezaizkidala eskatu, premi aundiren bat ez badu beintzat. Pazientzia artu beza argitaratu artean. Lanaz aberats ta denboraz pobre bizi bai gera aspalditik.

Gogoan artu ezazute ere berriketaldi au Urrillean moldatu nuala, ez emen esateko egunaren bezperan; au da, udaran bildutako bertsoai ezer gutxi begiratu gabe. Orregatik nere emengo esanak ez dute agertzen nere orain oraingo irizbidea, baizikan ordukoa, Urrillekoa.

Ez ditut ere erabilli urre puskak balira bezela gordeta dauzkadan beste bi bertso mordo ugariak : Bata Bonaparte Jaunak bildu ta orain Chicago'ko Newberry Library'n dagoanaren mikrofilm ederra : lareun bat bertso paper izango dira. Bestea D'Abbadie Jaunak bildu ta orain Paris'ko Bibliothèque Nationale'n dagoanaren mikrofilma; onek berreun bat paper izango ditu. Bi mikrofilm oiek adiskide berari zor dizkiot; emendik berriz ere esker ugariak.

Ta aurtengo udaran bildutakoak aitatu ditudan ezkeru, nolako arrantza izan ote da? Galanta. Bertso paperen mordo lodiak jaso izan ditut Azpeitian, Zarautzen, Aizarran, Altzan, Oyartzunen, Donostian, Errenterian, Tolosan. Ta paper mordo ez diranak auskalo zenbat tokitan.

Arkitu ditut ere eskuz idatzi mardulak Azpeitian, Soraluzen, Ondarroan, Errenterian, Donostian, Elosiagan. Amairu kuaderno arkitu nituan Urdazubin. Orain ogei ta bost urte Errotan gabero zai galditzen zanak egiñak dira. Auxe zan ordurarte nik arkitutako eskuz idatzirik aundiena. Bañan aguro kendu zioten Urdazubiri txapela. Astebete gabe Tolosan arkitu nituan lareuna orrialdeko bi album. Auetan bazeuden batzuek erderaz, bañan geien geienak euskeraz noski, Fakundo Adurriaga "Besamotzak" kopiatu zituan. Langillea zan ta oso gazterik eskubia galdu omen zuan txapel fabrikan lanean ari zala. Au ere gauza da gero: Bertsozko eskuz idatzirik aundiena ezker batek egiña izatea. Orain ogei ta amabost urte il zan.

Ikusten dezutenez, nik ez nezakean lana laguntzalleak ez banitu. Emendik danoi nere esker onenak.

Ta emen zaudetenoi, berriz, zorionezko Gabon ta Urte berri. Ba-
ñon berriketa luze ontan txandaka ibilli bai gera bertsolariak ta biok,
bertsolari bati utziko diot azken txanda:

Orrela jayo zaigu
Aur ori Belenen,
ori sinisten degu
ikusi baño len,
adoratu dezagun
biotzetik emen,
gero bizi gaitezen
alkarrekin, amen.

Besterik ez.

1957'ngo Urrillaren 15'ean

ANTONIO ZABALA, S. I.

